

Kowalski, Witold Cezariusz

"Ludwig von Tetmajer Przerwa
1850-1905. Gründer der EMPA, Pionier
der Materialprüfung und forschung",
Jan Zieliński, Meilen 1995 : [recenzja]

Kwartalnik Historii Nauki i Techniki 41/1, 142-144

1996

Artykuł umieszczony jest w kolekcji cyfrowej Bazhum, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych tworzonej przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego.

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie ze środków specjalnych MNiSW dzięki Wydziałowi Historycznemu Uniwersytetu Warszawskiego.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

nie tylko zagadnienia techniczno-produkcyjne, ale także organizacyjne oraz zaplecza naukowo-technicznego. Nie są to dzieje anonimowych zespołów – autor wymienia wielu twórców konkretnych urządzeń.

Interesująca jest praca Edwarda Kocenta-Zielińskiego *Lotnicze Warsztaty Doświadczalne – sytuacja i perspektywy polskiej techniki lotniczej w latach 1944–1952*. Zgodnie z tytułem, autor przedstawia szczegółowo dzieje jednego zakładu badawczo-produkcyjnego na szerokim tle wczesnych możliwości i uwarunkowań, nie unikając szczególnie ważnej w tym okresie – niekiedy dość drastycznej – problematyki politycznej.

Tom zamykają wspomnienia Zdzisława Walentynowicza, stanowiące cenny przyczynek do dziejów Państwowych Zakładów Inżynierii. Po raz pierwszy opisano w nich szczegółowo i wnikliwie zasady funkcjonowania tego wielkiego i ważnego przedsiębiorstwa. Autor barwnie przedstawił m.in. politykę kadrową i licencyjną oraz problemy wynalazczości. Kończy wspomnienia na tragicznych i gorzkich wydarzeniach września 1939 roku.

Tom ukazał się dzięki dotacji Komitetu Badań Naukowych.

Przypis

¹ Poprzednie tomy serii wydawniczej *Inżynierowie polscy w XIX i XX wieku* są następujące: T. 1: *Kształcenie i osiągnięcia*. Warszawa 1992, 221 s.; T. 2: *Technika i przemysł*. Warszawa 1995, 291 s.; T. 3: *Kształcenie i osiągnięcia*. Warszawa 1994, 330 s.

Jadwiga Czerwińska
(Warszawa)

Jan Zieliński: *Ludwig von Tetmajer Przerwa 1850–1905. Gründer der EMPA, Pionier der Materialprüfung und –forschung*. Meilen 1995 Verlag wirtschaftshistorische Studien, 120 s., fot.

Recenzowaną książkę, wydaną w serii „Szwajcarscy Pionierzy Gospodarki i Techniki” przez Stowarzyszenie Studiów nad Historią Gospodarczą w Meilen z okazji 100-lecia istnienia Międzynarodowego Związku Badania Materiałów w Technice (IMPT), rozpoczyna wprowadzenie napisane przez prof. dra F. Eggimanna, kierującego Związkowym Zakładem Badania Materiałów (EMPA). Po przedśłowiu przedstawiono: *Historię badań materiałów budowlanych w Szwajcarii* (poczynając od badań dla pierwszych mostów wiszących na linach stalowych, awarii podczas próby obciążenia kamiennego mostu: „współzawodnictwo” w Bazylei, poprzez badania podczas budowy górnego mostu na Renie, kolejne opisy: maszyny Wedera do badań wytrzymałości, stałej wystawy w Olten, wzrastającego

zainteresowania specjalistów tymi badaniami, kończąc na badaniach materiałów podczas budowy kolei Gotthard, oraz rozprawie Tetmajera o technice strażalowej). Następnie omówiono życiorys Ludwika Tetmajera.

W kolejnym rozdziale opisano działalność EMPA pod kierunkiem Tetmajera (zwracając uwagę na: pracownie na terenie Kolei Północno-Wschodniej, prowizoryczne nowe ośrodki dla aparatury specjalnej, zaangażowanie Rady Związku, powstanie nowego regulaminu pracy i wydawnictwa, powstanie nowej siedziby Zakładu przy ul. Leonharda, współpracowników badań z całej Europy, badania nad „małym diabelskim mostem”, „największą katastrofą kolejową na kontynencie” i wyjaśnienie jej przyczyn, wprowadzenie niezbędnych udoskonaleń badań materiałów budowlanych dla kolei). W następnym rozdziale przedstawiono działania prof. L. Tetmajera na forum międzynarodowym, a więc: powstanie Międzynarodowego Stowarzyszenia Badań Materiałów w Technice, Kongres w Zurychu, Szósty Kongres w Sztokholmie, w Budapeszcie, a następnie działalność jako profesora i rektora Wyższej Szkoły Technicznej (Politechniki) w Wiedniu. W ocenie całokształtu działalności Prof. L. Tetmajera zwrócono uwagę na pierwszą książkę o Tetmajerze, omówiono równanie Tetmajera i przedstawiono je, pokazano Tetmajera jako wynalazcę, podkreślono znaczenie jego badań dla przemysłu ceramicznego, zaprezentowano jego publikacje, uznanie EMPA – jako urzeczywistnienie i kontynuację idei Tetmajera.

Działalności EMPA po śmierci jego założyciela poświęcony został następny rozdział, w którym omówiono: dalszy rozwój wszechstronnych badań w tym Zakładzie, np. poprzez przyłączenie: Związkowego Zakładu Badania Paliw ETH do EMPA, Placówki Kontroli Tekstyliów, Szwajcarski Zakład Badawczy St. Gallen, a następnie przyjęcia nowego budynku w Dübendorf, zbudowanego w 1961–1962, reorganizację EMPA w 1971–1973, utrwalenie tendencji do rozbudowy badań stosowanych przez ograniczenie badań rutynowych, rzut oka na przeszłość EMPA.

Na końcu książki dołączono tablice chronologiczne i listę nazwisk współpracowników EMPA oraz zestawienie dat z życia Ludwika Tetmajera i z historii EMPA, jak też krótki rozdział o wzorach i materiałach, składający się z trzech artykułów: H. Schindlera o prostej Tetmajera i jej znaczeniu naukowo-technicznym, U. Morfa o żelazie i żelazie lanym jako materiale konstrukcyjnym oraz O. Befforta o aluminium w latach 1880–1905. Książkę kończą przypiski i wykaz źródeł oraz wykaz rycin.

Biografia L. Tetmajera zainteresować może naukowców, interesujących się historią nauki – szczególnie historią badań wytrzymałości materiałów budowlanych. Autor tej książki dr nauk humanistycznych Jan Zieliński, znany historyk literatury, krytyk literacki i tłumacz, jako pierwszy sekretarz ds. kultury i prasy Ambasady RP w Szwajcarii, mógł zebrać i rzeczywiście zebrał bogaty materiał dokumentujący życie i działalność Ludwika Tetmajera. Uważny naukowiec, a zwłaszcza badacz wytrzymałości materiałów może odczuwać wyraźny niedosyt,

gdyby chciał poznać dokładniej to, co powinno stanowić istotę historii nauki, tj. szczegółowe odtworzenia rozwoju myśli naukowej badacza i kolejnego formułowania odkrytych przez niego nowości naukowych (hipotez, teorii, twierdzeń, metod i technik). Należy zauważyć, że w opracowaniu tym, mieszczącym się w ramach historii nauki i techniki, obserwuje się brak wyważenia elementów spojrzenia na tego uczonego i jego osiągnięcia nie tylko z czysto historycznego, lecz także z czysto teoretyczno-poznawczego i technicznego punktu widzenia.

Polski czytelnik z pewnością zwróci uwagę na swojskie brzmienie nazwiska w tytule książki. Zarówno przodkowie Ludwika Tetmajera (prapradziad – kapitan Gwardii Króla Polskiego, pradziad Stanisław – sędzia we Lwowie i w Tarnowie, tłumacz na polski utworu M. Wielanda, dziadek Karol Boremeusz – prawnik, dowódca napoleońskiego garnizonu krakowskiego, ojciec Włodzimierz – inżynier-hutnik w hucie w Zakopanem, później produkujący armaty dla powstańczej armii węgierskiej w hucie w Marienthalu, chroniący się przed Austriakami w Wysokich Tatrach, jak też kuzyni L. Tetmajera tacy, jak: Józef Tetmajer-Przerwa, członek Towarzystwa Patriotycznego, uczestnik Powstania Listopadowego, matematyk i poeta – autor znanych pieśni wojskowych, Włodzimierz Tetmajer-Przerwa, znany malarz, grafik i działacz ludowy, Kazimierz Tetmajer-Przerwa – wybitny poeta, nowelista, powieściopisarz i dramaturg, czołowy liryk pierwszego okresu Młodej Polski, jak i wielu innych przedstawicieli rodu Tetmajerów-Przerwa byli gorącymi patriotami i wnieśli swoją działalnością znaczny wkład w rozwój kultury polskiej. Tymczasem Ludwik Tetmajer czuł się tylko obywatelem szwajcarskim i austriackim, używał tylko nazwiska Tetmajer, stał się, jak jego określono w recenzowanej książce, kosmopolitycznym Europejczykiem i zerwał więzi z krajem swych przodków i kuzynów.

Witold Cezariusz Kowalski
(Warszawa)

Janusz K a p u ś c i k : *Władysław Matlakowski. Lekarz – pisarz – uczoney*. Warszawa 1995 Główna Biblioteka Lekarska. Monografie, 251 s. ilustr.

W 1995 r. ukazała się od dawna oczekiwana monografia pióra Janusz Kapuścika o Władysławie Matlakowskim, którą poprzedziły wydane przezeń w 1991 r. *Źródła do biografii i bibliografia Matlakowskiego* oraz jego *Wspomnienia z życia przeszłego i teraźniejszego*¹, a także rozdział pt. *Matlakowski mniej znany* w zbiorze studiów z 1993 r. *W kręgu lekarzy, uczoneych i bibliofilów*².

Obszerną, starannie wydaną edytorsko w serii „Monografie” Głównej Biblioteki Lekarskiej książkę *Władysław Matlakowski. Lekarz – pisarz – uczoney* zaopatrzył w przedmowę wybitny polski chirurg Profesor Witold Rudowski, zaś Autor wyposażył ją w aparat pomocniczy: erudycyjne przypisy, indeks osobowy, liczne